

دوستان خوبم! درس اول از کتاب تاریخ، به پرسش‌های شما دربارهٔ چیستی علم تاریخ، شیوه‌های تاریخ‌نگاری و فواید و مطالعهٔ تاریخ، پاسخ می‌دهد. با ما همراه باشید.

تاریخ چیست؟

ویژگی‌های رویدادهای تاریخی

- ۱) دور از دسترس بودن و عدم قابلیت مشاهده و درک آن‌ها به طور مستقیم (شناخت آن‌ها با استفاده از شواهد و مدارک صورت می‌پذیرد).
  - ۲) تکرار و تجربه‌ناپذیر بودن
  - ۳) مجزا و مستقل نبودن و داشتن رابطه علت و معلولی با یکدیگر
- نقش انسان در تاریخ
- انسان در تاریخ، نقش محوری و اساسی دارد و رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجهٔ کنش (عملکرد و اقدام) متقابل انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده‌اند.

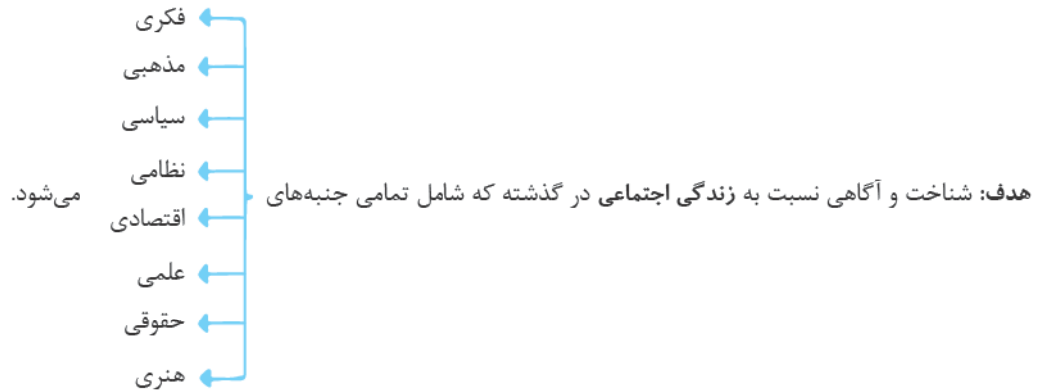
پرسش و پاسخ

پرسش: به وجود آمدن جوامع و کشورها نتیجهٔ چیست؟

پاسخ: نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام، تمدن، پیامد کنش‌های فردی و جمعی انسان‌هاست.

تعریف علم تاریخ و اهداف آن

تعریف: تاریخ، علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع، در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

تاریخ‌نگاری و روش پژوهش در تاریخ

پیشینه تاریخ‌نگاری در جهان

پس از اختراع خط در حدود ۵ هزار سال پیش، به تدریج توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر خویش جلب شد. قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، تکه‌ای از سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری است که بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد و در آن، نام تعدادی از فراعنه و برخی حوادث دوران آن‌ها ذکر شده است.

پیشینه تاریخ‌نگاری در ایران باستان

از روزگار باستان ایران، به ویژه دوره هخامنشیان و ساسانیان سنگ‌نوشته‌هایی به جای مانده که نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی دارد. در ایران باستان، گویا سال‌نامه‌های دولتی وجود داشته که حاوی اخبار و رویدادهای مهم بوده‌اند. تدوین و نگارش «خدای‌نامه» (خدای‌نامک) در زمان ساسانیان را می‌توان نمونه‌ای از دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی دانست.

«خدای‌نامه» مهم‌ترین اثر تاریخی دوره ساسانی است که در آن، نام پادشاهان سلسله‌های ایرانی و وقایع دوران‌های مختلف را آمیخته با افسانه، ضبط کرده بودند. اصل خدای‌نامه به زبان پهلوی در دست نیست، اما در دوران اسلامی با عنوان سیرالملوک و ... به عربی ترجمه شده است.

پیشینه تاریخ‌نگاری در یونان باستان

تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن ۵ ق.م. در یونان باستان و با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت که «پدر تاریخ» لقب گرفت، آغاز شد. کتاب تاریخ هرودت که بخش عمده مطالب آن به شرح جنگ‌های یونان و ایران اختصاص دارد، کهن‌ترین و کامل‌ترین اثر تاریخی به‌جامانده از عصر باستان است. پس از هرودت، دیگر نویسندگان یونانی و سپس رومی، راه او را ادامه دادند.

برخی از پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق ادبیات و فلسفه تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.

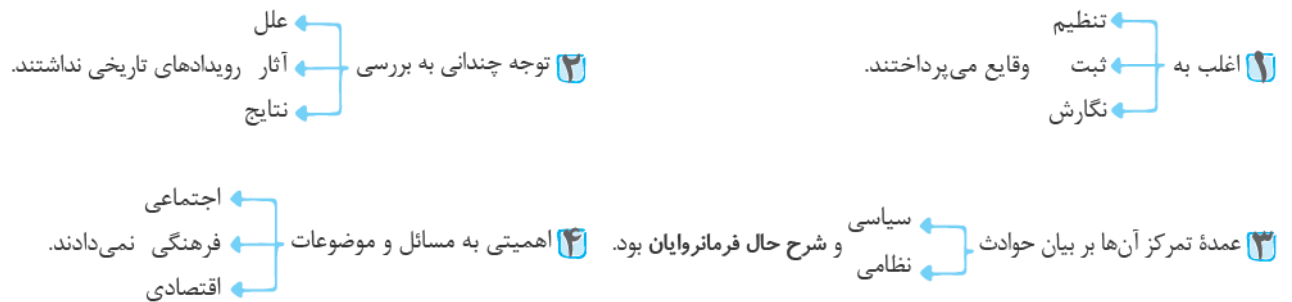
پیشینه تاریخ‌نگاری در دوران اسلامی

در دوران اسلامی، تاریخ‌نگاری در میان مسلمانان، رواج و گسترش چشمگیری یافت و کتاب‌های تاریخی ارزشمندی توسط مورخان مسلمان نوشته شد.

شمار زیادی از این مورخان مسلمان مانند طبری و بیهقی ایرانی بودند.

شیوه تاریخ‌نگاری

در آن دوران شیوه کار مورخان به شرح زیر بود:

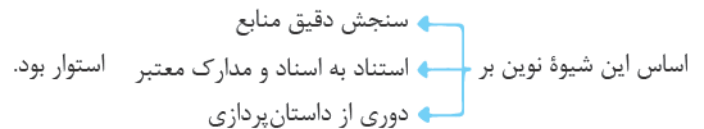

نحوه نگارش تاریخ

برخی از وقایع‌نویسان به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بودند و آن‌ها را در مسافرت‌ها و جنگ‌ها همراهی می‌کردند. برخی از مورخان درباری نیز به اسناد و مدارک دولتی دسترسی داشتند و می‌توانستند از آن‌ها برای ثبت و نگارش رویدادها استفاده کنند.

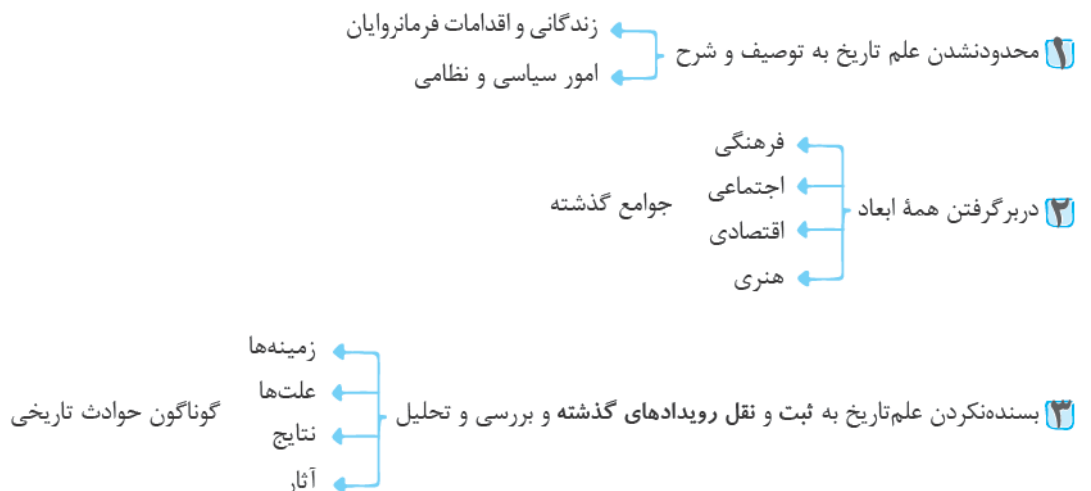
تحول علم تاریخ

به دنبال تحولات فکری و علمی که در دوره رنسانس در اروپا به وقوع پیوست، به تدریج علم تاریخ نیز متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد.

ویژگی‌های تاریخ‌نگاری نوین

تاریخ‌نگاری نوین دارای ویژگی‌هایی است که آن را از تاریخ‌نویسی‌های قبلی، متمایز می‌سازد. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از:

مراحل پژوهش در تاریخ

انتخاب موضوع

برای انتخاب موضوع پژوهش، معیارهایی باید مورد توجه قرار گیرد که عبارت‌اند از:

- الف) موضوع تحقیق تازه باشد و تکراری نباشد؛ هر پژوهش باید مسئله تازه‌ای را مورد بررسی قرار دهد و حرف و نظر جدیدی ارائه دهد.
- ب) موضوع تحقیق باید دارای اثر و فایده‌ای باشد.
- پ) باید منابع و اطلاعات کافی در مورد موضوع تحقیق وجود داشته باشد.

تدوین پرسش‌های تحقیق

هر پژوهش علمی نیازمند یک یا چند پرسش است.

فواید پرسش:

- ۱) مشخص کردن هدف پژوهش
- ۲) ممانعت از بیراهه‌رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش

در پژوهش‌های تاریخی، پرسش‌های پژوهش، اغلب دربارهٔ

- زمینه‌ها
- علتها
- آثار و نتایج

رویدادها و یا نقش افراد و گروه‌های درگیر در رویدادها، مطرح می‌شوند.

شناسایی منابع

مراحل کار پژوهشگر در این مرحله

برخی از پرسش‌هایی که در مرحلهٔ شناسایی منابع برای پژوهشگر پیش می‌آید، عبارت‌اند از:

- نویسندگان منابع چه کسانی بوده‌اند؟
- نویسندگان چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی‌ای داشته‌اند؟
- آیا خود نویسندگان شاهد وقایع بوده‌اند یا از زبان دیگران حوادث را نقل کرده‌اند؟
- نویسندگان تا چه اندازه در نقل رویدادها دقت و صداقت داشته‌اند؟
- در صورت استفادهٔ محقق از اسناد، او باید از اصالت سند و جعلی‌نبودن آن مطمئن شود.

گردآوری و تنظیم اطلاعات

مراحل کار پژوهشگر در این مرحله

تحلیل و تفسیر اطلاعات

تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی، امری دشوار است و مورخان برای انجام این کار، نیازمند روش‌ها و مهارت‌های خاصی هستند. کار مورخان، شباهت بسیاری به کار کارآگاهان پلیس دارد.

شباهت

کارآگاهان و مورخان هر دو به دنبال شواهد و مدارکی هستند که به گونه‌ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند.

تفاوت‌ها

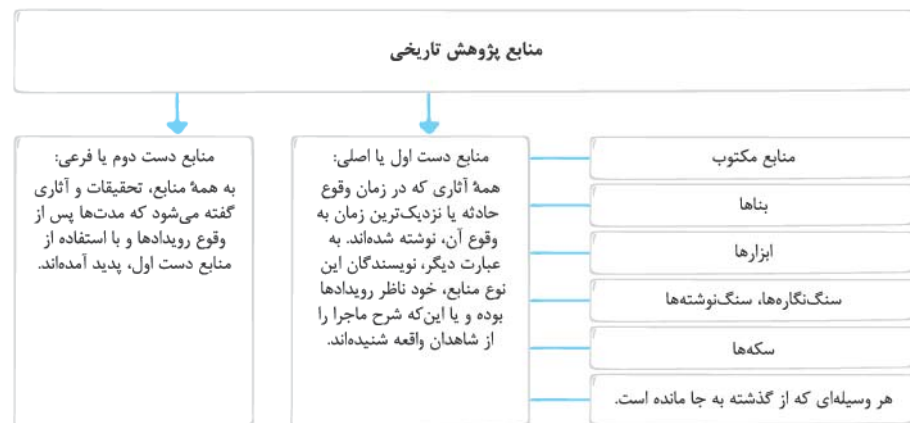
مورخ	کارآگاه
<p>۱ در پی بازسازی وقایع گذشته است.</p> <p>۲ شواهدی که مورخ به دنبال آن‌ها است، تمامی منابع، اسناد و مدارکی هستند که درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته، اطلاعاتی در اختیار قرار می‌دهند.</p>	<p>۱ به دنبال بازسازی صحنه جرم است.</p> <p>۲ شواهدی که کارآگاه به دنبال آن است، می‌تواند اثر انگشت و یا هر شیء به‌جامانده در صحنه وقوع جرم باشد.</p>

گزارش یافته‌های پژوهش

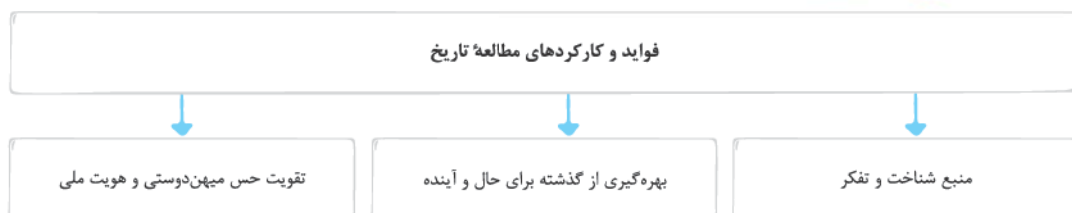
مراحل کار پژوهشگر در این مرحله

منابع پژوهش‌های علمی در تاریخ

فولید و کارکردهای مطالعه تاریخ

توضیحات	فایده / کارکرد
<p>مطالعه سرگذشت انسان‌ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر به حساب می‌آید.</p> <p>با کاوش در گذشته می‌توان از تجربیات و اندیشه‌های مردمان گذشته برای تقویت قدرت شناخت و تفکر بهره گرفت.</p> <p>جست‌وجوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها، قوه درک و مهارت اندیشه‌ورزی را افزایش می‌دهد.</p> <p>در قرآن، آیات بسیاری به مطالعه سرگذشت اقوام گذشته دعوت کرده است و آن را به عنوان یک منبع معتبر برای کسب شناخت و تفکر معرفی می‌کند.</p>	<p>منبع شناخت و تفکر</p>
<p>دامنه شناخت و آگاهی تاریخی به گذشته محدود نمی‌شود و به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک می‌کند.</p> <p>رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته‌اند، اما آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می‌دهد.</p> <p>(نتایج و تأثیرات برخی حوادث عظیم، مانند جنگ‌های صلیبی، نهضت رنسانس و ... و تحولاتی که پیامبران الهی و یا شخصیت‌های مهم تاریخی ایجاد کرده‌اند، فقط محدود به زمان خود نبوده و بر آیندگان نیز تأثیرگذار خواهد بود).</p> <p>مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری، چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند.</p> <p>بنابراین، علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده، کمک می‌کند.</p>	<p>بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده</p>
<p>آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته مشترکشان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیشتر آنان می‌شود.</p> <p>شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمان‌ها و مکان‌های دیگر، به ما کمک می‌کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم، که بوده‌ایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم.</p> <p>آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود، به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، نقش زیادی در حفظ موجودیت و هویت آنان در طول تاریخ داشته است. (نیاکان ما به اتکای چنین آگاهی و دلبستگی به زبان و فرهنگ خویش توانسته‌اند در برابر حوادث عظیمی چون حمله اسکندر مقدونی و تهاجم مغولان و ... دوام بیاورند و مانع فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی شوند).</p> <p>مطالعه و بررسی گذشته، ارزش و اهمیت میراث فرهنگی را به ما نشان می‌دهد و کمک می‌کند که میراث فرهنگی را به عنوان بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش بدانیم و در حفظ و نگهداری آن کوشا باشیم.</p>	<p>تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی</p>

پرسش‌های نمونه

۱- علم تاریخ را تعریف کنید.

تاریخ علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

۲- قلمرو و هدف علم تاریخ را بیان کنید.

هدف علم تاریخ شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.

۳- تفاوت تاریخ‌نگاری نوین را با وقایع‌نگاری توضیح دهید.

در وقایع‌نگاری، مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند. علاوه بر آن عمده تمرکز این مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به موضوع‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی‌دادند. اما به دنبال تحولات فکری و علمی که در دوره رنسانس (قرن ۱۶ تا ۱۸ م.) در اروپا به وقوع پیوست، به تدریج علم تاریخ نیز متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد. اساس این شیوه بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان‌پردازی بود.

۴- منابع دست اول در تاریخ چه ویژگی‌هایی دارند؟

در زمان وقوع حادثه یا نزدیک به آن نوشته شده‌اند. نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند که شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند. حتی آثار به‌جای‌مانده از هر دوره تاریخی مثل بناها، ابزار، اشیا و ... هم، به عنوان منابع دست اول محسوب می‌شوند.

۵- تاریخ چگونه به فهم زمان حال، درک مسائل پیش روی انسان‌ها و جوامع کمک می‌کند؟

برای مثال نتایج و تأثیرات برخی حوادث عظیم تاریخی مانند تأسیس سلسله بزرگ هخامنشیان، جنگ‌های صلیبی و ... فقط محدود به زمان وقوع این حوادث نبوده، بلکه دوران پس از آن حوادث را نیز به طور چشمگیری متأثر کرده است. هم‌چنین تحولی که پیامبران الهی و یا شخصیت‌های مهم تاریخی ایجاد کرده‌اند نه تنها مردمان و جوامع عصر خویش، بلکه نسل‌های متمادی بشر را تا به امروز تحت تأثیر قرار داده و بر آیندگان نیز تأثیرگذار خواهد بود.

۶- تأثیر تاریخ را بر میهن‌دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید.

مردمانی که برای نسل‌های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی و تلخ‌کامی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، به طور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا می‌کنند. شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمان‌ها و مکان‌های دیگر به ما کمک می‌کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم که بوده‌ایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم.

سؤال‌های امتحانی

درستی یا نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید.

۱- تمدن، پیامد کنش‌های فردی و جمعی انسان‌ها است.

۲- هدف علم تاریخ شناخت و آگاهی نسبت به زندگی موجودات در گذشته است.

۳- خط در حدود ۵۰۰۰ سال پیش اختراع شد و به تدریج، توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادها جلب شد.

۴- سال‌نامه‌های دولتی باقی‌مانده از ایران باستان، حاوی اخبار جنگ و صلح مردم بود.

جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.

۵- تحولات تاریخی در نتیجه ..... انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت پدید آمده‌اند.

۶- کهن‌ترین و کامل‌ترین اثر تاریخی به‌جامانده از عصر باستان کتاب ..... است.

۷- برخی پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق ..... و ..... تأثیر مهمی در شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.

۸- در مرحله شناسایی، میزان اعتبار، ..... و ..... منابع و اسناد تحقیق ارزیابی می‌شود.

پاسخ درست را از قسمت مقابل بیابید. (دو مورد از ستون دوم، اضافی است).

ستون اول	ستون دوم
۹- قدیمی‌ترین متن تاریخی که تا کنون کشف شده با این خط نوشته شده است.	الف) خط میخی
۱۰- شیوه نوین تاریخ‌نگاری پس از این تحول در اروپا ایجاد شد.	ب) زبان فارسی و فرهنگ ایرانی
۱۱- عواملی که نقش زیادی در حفظ موجودیت و هویت ایرانیان داشته است.	پ) رنسانس
۱۲- مطالعه و بررسی گذشته، ارزش و اهمیت این مورد را به ما نشان می‌دهد.	ت) خط مصری
	ث) زبان فارسی و شناخت بین‌المللی
	ج) میراث فرهنگی

گزینه صحیح را انتخاب کنید.

۱۳- سنگ‌نوشته‌های باقی‌مانده از دوران هخامنشیان و ساسانیان نشانگر چه امری است؟

- الف) جنگ و صلح زیاد در این دوران
 ب) ارتباط آن‌ها با جوامع دیگر
 ج) توجه ایرانیان به ثبت و ضبط و وقایع تاریخی
 د) پیشرفت‌های ایرانیان در آن دوران

۱۴- تاریخ در مفهوم کامل آن از چه قرنی و توسط چه کسی آغاز شد؟

- الف) قرن پنجم میلادی - ابن خلدون
 ب) قرن پنجم پیش از میلاد - ابن خلدون
 ج) قرن پنجم میلادی - هرودت
 د) قرن پنجم پیش از میلاد - هرودت

۱۵- کدام جمله در رابطه با تاریخ‌نویسی تا قرن ۱۹ م. درست است؟

- الف) مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و به علل، آثار و نتایج رویدادها توجه چندانی نداشتند.
 ب) مورخان به مسائل و موضوع‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیت می‌دادند.
 ج) اساس کار مورخان، سنجش دقیق منابع، اسناد و مدارک معتبر بود.
 د) اساس مطالعات و نگارش‌های مورخان، یافته‌های باستان‌شناسان بود.

۱۶- در کدام مرحله از پژوهش در تاریخ، پژوهشگر نتایج و یافته‌های تحقیق را استخراج می‌کند؟

- الف) شناسایی منابع
 ب) تدوین پرسش‌های تحقیق
 ج) گردآوری و تنظیم اطلاعات
 د) گزارش یافته‌های پژوهش

به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه بدهید.

۱۷- قدیمی‌ترین متن تاریخی که با خط مصری نوشته شده چه قدر قدمت است؟

۱۸- خدای‌نامه‌های دوران ساسانی چه مسئله‌ای را در رابطه با ایرانیان در دوران باستان اثبات می‌کنند؟

۱۹- به هرودت چه لقبی داده شده است و کتاب او درباره چه موضوعاتی است؟

۲۰- در دوران اسلامی، تاریخ‌نگاری در میان مسلمانان چه تحولی یافت؟

۲۱- تاریخ‌نویسی نوین بر چه اساسی نوشته شد و از چه زمانی به وجود آمد؟

۲۲- یافته‌های چه علمومی در پژوهش‌های تاریخی کاربرد دارد؟

۲۳- نمودار زیر را کامل کنید.

۲۴- در پژوهش‌های تاریخی، انتخاب موضوع براساس چه معیارها و ملاک‌هایی انجام می‌شود؟

۲۵- در مرحله تدوین پرسش‌های تحقیق چه ملاک‌هایی باید مدنظر قرار گیرد؟

۲۶- منابع پژوهش علمی در تاریخ بر چه اساسی و به چند دسته تقسیم می‌شوند؟

۲۷- منابع دست اول را با مثال شرح دهید.

۲۸- منابع دست دوم را شرح داده و نوع هر یک از منابع زیر را مشخص کنید.

الف) سکه اشکانی

ب) کتاب تاریخ ایران و جهان (آلبر ماله)

پ) منشور کورش

۲۹- فواید و کارکردهای علم تاریخ را نوشته و نتیجه این کارکردها را بنویسید.

به سؤال‌های زیر پاسخ کامل بدهید.

۳۰- رویدادهای تاریخی چه ویژگی‌هایی دارند؟

۳۱- وقایع نگاران گذشته، تاریخ را چگونه می‌نوشتند؟

۳۲- کدام ویژگی‌های تاریخ‌نویسی نوین، آن را از وقایع‌نگاری قبلی متمایز می‌کند؟

۳۳- چه مسائلی باعث شباهت یافتن کار مورخان با کارآگاهان پلیس شده است؟

۳۴- شهید مطهری نظر قرآن درباره تاریخ بشر را چگونه مطرح می‌کند؟

پسرخ سؤال‌های امتحانی

۲۶- منابع پژوهش تاریخی از نظر درجه اهمیت و اعتبار به دو دسته (۱) منابع دست اول یا اصلی (۲) منابع دست دوم یا فرعی تقسیم می‌شوند.

۲۷- به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن نوشته شده‌اند. به عبارت دیگر، نویسندگان خود ناظر رویداد بوده‌اند یا شرح ماجرا را از شاهدان شنیده‌اند. مثال: منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی شامل بناها، ابزارها، اشیا و ...

۲۸- به همه منابع، تحقیقات و آثاری گفته می‌شود که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول پدید آمده‌اند.

(الف) دست اول (ب) دست دوم (پ) دست اول

۲۹- (۱) منبع شناخت و تفکر (۲) بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده (۳) تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی. این کار کردها موجب عبرت‌آموزی می‌شود.

۳۰- (۱) دور از دسترس‌اند و قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آن‌ها را به طور مستقیم درک کرد بلکه باید با استفاده از شواهد و مدارک آن‌ها را شناخت. (۲) تکرار ناپذیرند و قابل تجربه نیستند. (۳) مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند.

۳۱- وقایع‌نویسان به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بودند و آنان را در مسافرت‌ها و جنگ‌ها همراهی می‌کردند. علاوه بر این، بعضی از مورخان درباری به اسناد و مدارک دولتی دسترسی داشتند و می‌توانستند از آن‌ها برای ثبت و نگارش رویدادها استفاده کنند.

۳۲- (۱) علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود، بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته را دربر می‌گیرد. (۲) علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده نمی‌کند، بلکه زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌نماید. علاوه بر این‌ها از یافته‌های علوم دیگر نیز بهره می‌برد.

۳۳- کارآگاهان و مورخان هر دو به دنبال شواهد و مدارکی هستند که به گونه‌ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند. اولی به دنبال بازسازی صحنه جرم و دومی در پی بازسازی وقایع گذشته است. شواهدی که کارآگاه به دنبال آن است، می‌تواند اثر انگشت و یا هر شیء به‌جامانده در صحنه وقوع جرم باشد، اما شواهدی که مورخ به دنبال آن‌ها است، تمامی منابع، اسناد و مدارکی هستند که درباره زندگی مردم در روزگار گذشته، اطلاعاتی در اختیار قرار می‌دهند.

۳۴- از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن بر طبق یک سلسله سنن و نوامیس صورت می‌گیرد و عزت‌ها، ذلت‌ها، موفقیت‌ها، شکست‌ها، خوشبختی‌ها و بدبختی‌های تاریخی، حساب‌هایی دقیق و منظم دارد و با شناخت آن حساب‌ها و قانون‌ها، می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره‌گیری کرد.

۱- درست

۲- نادرست: هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.

۳- درست

۴- نادرست: سال‌نامه‌های دولتی حاوی اخبار و رویدادهای مهم بوده‌اند.

۵- کنش متقابل

۶- تاریخ هرودت

۷- ادبیات - فلسفه

۸- دقت - صحت

۹- ت) خط مصری

۱۰- پ) رنسانس

۱۱- ب) زبان فارسی و فرهنگ ایرانی

۱۲- ج) میراث فرهنگی

۱۳- گزینه «ج»

۱۴- گزینه «د»

۱۵- گزینه «الف»

۱۶- گزینه «د»

۱۷- بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد.

۱۸- نشانه‌ای از دل‌بستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی هستند.

۱۹- هرودت «پدر تاریخ» لقب گرفت. بخش عمده مطالب کتاب تاریخ وی به شرح جنگ‌های یونان و ایران اختصاص دارد.

۲۰- در دوران اسلامی، تاریخ‌نگاری در میان مسلمانان رواج و گسترش چشمگیری یافت و کتاب‌های تاریخی ارزشمندی توسط مورخان مسلمان نوشته شد. شمار زیادی از آنان مانند طبری، بیهقی و ... ایرانی بودند.

۲۱- به دنبال تحولات فکری و علمی که در دوره رنسانس (قرن ۱۶ تا ۱۸ م) در اروپا به وقوع پیوست، به تدریج علم تاریخ نیز متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد. اساس این شیوه بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان‌پردازی بود.

۲۲- از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان‌شناسی و گاه‌شماری استفاده می‌شود.

۲۳- (۱) انتخاب موضوع (۲) تدوین پرسش‌های تحقیق (۳) شناسایی منابع (۴) گردآوری و تنظیم اطلاعات (۵) تحلیل و تفسیر اطلاعات (۶) گزارش یافته‌های پژوهش

۲۴- (۱) موضوع تازه باشد و تکراری نباشد. (۲) اثر و فایده‌ای داشته باشد. (۳) منابع و اطلاعات کافی در مورد آن موجود باشد.

۲۵- (۱) هدف پژوهش را مشخص کنند. (۲) مانع از بیراهه‌رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش شوند. (۳) پرسش‌ها اغلب درباره زمینه‌ها، علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها و نقش افراد و گروه‌های درگیر در رویداد باشد.

دوستان عزیز!

در این درس، شما درباره نقش و اهمیت «زمان» و «مکان» که دو رکن مهم دانش تاریخ به شمار می‌روند، مطالعه خواهید کرد. در ادامه، با این دو رکن بیشتر آشنا می‌شویم.

تاریخ؛ زمان و گاه‌شماری

آیا می‌دانید چرا دانش تاریخ بدون زمان، معنا و مفهومی ندارد؟ زیرا رویدادهای تاریخی در زمان معینی رخ داده‌اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آن‌ها، نمی‌توان به درک منطقی و درستی از آن‌ها دست یافت.

ابداع گاه‌شماری (تقویم)

یکی از دستاوردهای مهم بشر، اندازه‌گیری زمان و ابداع گاه‌شماری یا تقویم به شمار می‌رود. اما اصلاً گاه‌شماری چیست؟

تعریف گاه‌شماری

گاه‌شماری، نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (ماه و سال) ابداع کرده است.

ریاضیات

ارتباط نزدیکی دارد.

فیزیک

دانش و مهارت اندازه‌گیری زمان با علومی مانند

نیاز به زمان‌سنجی باعث اختراعات متعددی از جمله: ساعت‌های آفتابی، آبی و شنی و اسطرلاب برای رصد خورشید، ماه، ستارگان و ... شد.

تاریخچه گاه‌شماری در جهان

شاید برای شما جالب باشد که بدانید بین‌النهرینی‌ها و مصریان باستان در تنظیم و تدوین گاه‌شماری پیشگام بودند.

گاه‌شماری اقوام بین‌النهرین و مصریان

ویژگی‌ها

- ۱ در میان آن‌ها، گونه‌ای گاه‌شماری «خورشیدی - قمری» رایج بود.
- ۲ در این گاه‌شماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می‌شد.
- ۳ از آنجایی که سال قمری ۳۵۴ شبانه‌روز و سال شمسی ۳۶۵ و یک‌چهارم شبانه‌روز است، برای رفع این اختلاف، هر سه سال یک بار، ماه سیزدهمی به سال می‌افزودند؛ یعنی در گاه‌شماری آن‌ها، هر سه سال یک بار، به جای ۱۲ ماه قمری، ۱۳ ماه وجود داشت.

گاه‌شماری بین‌النهرینی‌ها
(به خصوص بابلی‌ها)

گاه‌شماری مصریان

- ۱) مصریان گاه‌شماری خورشیدی منظم و دقیقی داشتند.
- ۲) آنان سال را ۳۶۵ و یک‌چهارم شبانه‌روز حساب می‌کردند (یعنی ۳۶۵ شبانه‌روز و ۶ ساعت).
- ۳) در تقویم مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد (روز $30 \times 12 = 360$).
- ۴) آنان پنج روز اضافی را به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند، یعنی ماه دوازدهم آن‌ها ۳۵ روز داشت.
- ۵) آن‌ها برای محاسبه یک‌چهارم شبانه‌روز اضافی، هر چهار سال یک بار، یک روز به سال می‌افزودند و به قولی کبیسه می‌گرفتند.

سال کبیسه:

هر یک سال، ۳۶۵ روز و ۶ ساعت است، یعنی این مدت طول می‌کشد تا زمین یک دور کامل به دور خورشید بچرخد. با توجه به تقویم شمسی ما، هر ۴ سال یک بار، این ۶ ساعت‌ها را با هم جمع می‌کنند که یک شبانه‌روز کامل، یعنی ۲۴ ساعت می‌شود. برای همین، به ماه اسفند که در تقویم شمسی ۲۹ روز است، هر ۴ سال یک بار، یک روز افزوده می‌شود و ماه اسفند ۳۰ روزه می‌گردد. در تقویم مصریان باستان نیز مانند تقویم شمسی کشور ما، هر ۴ سال یک بار، «کبیسه» وجود داشت.

تقویم مصریان

رومیان هم دارای تقویمی بودند که چندان دقیق نبود، از این‌رو امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاه‌شماری رومی براساس گاه‌شماری مصری اصلاح شود.

تاریخچه تقویم میلادی

حدود دو قرن پس از آن‌که دین مسیحیت توسط امپراتوری روم رسمیت یافت، «تولد حضرت مسیح صلی الله علیه و آله» به عنوان مبدأ تقویم رومیان (مسیحیان) تعیین شد.

حدود ۱۰۰۰ سال بعد، پاپ گریگور سیزدهم به کمک منجمان بار دیگر گاه‌شماری مسیحیان را اصلاح کرد. پس از این اصلاح، این تقویم به تقویم مسیحی یا گریگوری مشهور شد و امروز به عنوان تقویم میلادی شناخته می‌شود.

تقویم هجری قمری

این تقویم، تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی به شمار می‌رود. برخی از ویژگی‌های این تقویم عبارت‌اند از:

- ۱) بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است (علت نام‌گذاری). ۲) مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر صلی الله علیه و آله از مکه به مدینه هجرت کرد.

تاریخچه گاه‌شماری در ایران

تقویم‌های رایج در دوره‌های مختلف ایران

دوره	تقویم رایج
هخامنشیان	تقویم خورشیدی - قمری بابلی (ماه‌ها براساس فرهنگ و آیین ایرانی نام‌گذاری شده بودند).
اشکانیان	گاه‌شماری‌های بابلی، سلوکی و اوستایی
ساسانیان	تقویم اوستایی
اسلامی	<ul style="list-style-type: none"> ● گاه‌شماری هجری قمری ● گاه‌شماری یزدگردی ● گاه‌شماری دوازده‌حیوانی ● گاه‌شماری جلالی ● گاه‌شماری هجری خورشیدی (از سال ۱۳۰۴ ش. به عنوان تقویم رسمی ایران تعیین و ماه‌های آن بر پایه تقویم اوستایی نام‌گذاری گردید).

نکته: تقویم هجری شمسی کنونی ایران براساس تقویم جلالی تنظیم شده است.

تقویم اوستایی

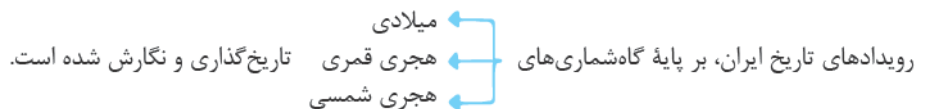
تقویم اوستایی که گاه‌شماری دینی زرتشتیان محسوب می‌شد، در دوره ساسانیان به عنوان تقویم رسمی، عمومیت یافت.

ویژگی‌های تقویم اوستایی

- ۱ در این گاه‌شماری، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌شد.
- ۲ ۵ روز اضافی را به نام «اندرگاه» به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند.
- ۳ از آن‌جا که در این تقویم، سال را ۳۶۵ شبانه‌روز می‌گرفتند (۶ ساعت آن را حساب نمی‌کردند)، در هر ۴ سال، یک شبانه‌روز و در هر ۱۲۰ سال، ۳۰ شبانه‌روز (۱ ماه) از سال حقیقی عقب می‌افتاد.
- ۴ برای رفع مشکل عقب‌افتادن تقویم، بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می‌کردند (یعنی هر ۱۲۰ سال یک بار، تقویم به جای ۱۲ ماه، دارای ۱۳ ماه بود).
- ۵ در این گاه‌شماری، ماه‌ها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان نام‌گذاری شده بود.
- ۶ مبدأ این تقویم در دوره ساسانیان، آغاز به تخت نشستن هر پادشاه بود.

تطبیق و تبدیل تقویم‌ها

رویدادهای تاریخی سرزمین ما و کشورهای مختلف با چند تقویم ثبت و نگارش یافته است.

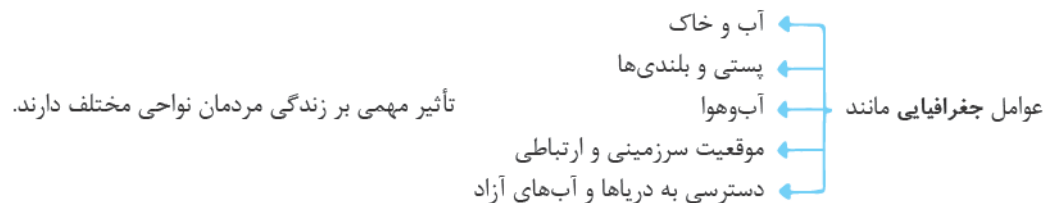
برای تطبیق و تبدیل تقویم‌های مختلف، فرمول‌ها و روش‌های گوناگونی ارائه شده است (مثلاً برای تبدیل تقویم میلادی به هجری شمسی و بالعکس و ...).

خط زمان

نظم و ترتیب رویدادها که به آن «گاه‌شماری» (کرونولوژی) می‌گویند، در مطالعه و پژوهش‌های تاریخ، اهمیت فراوانی دارد. «خط زمان»، ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آن‌ها، بر روی نمودار نشان داد. فایده خط زمان: با استفاده از خط زمان می‌توان توالی و رابطه علت و معلولی میان رویدادها را ملاحظه کرد.

تاریخ و مکان؛ تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

همان‌طور که گفتیم، مکان رکن مهم دیگری در مطالعه تاریخ است، زیرا به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند.

نقش و تأثیر عوامل و پدیده‌های طبیعی و اقلیمی (آب‌وهوا) در شکل‌دادن به رویدادها و تحولات تاریخی، از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است که از میان آن‌ها می‌توان به مورخان زیر اشاره کرد:

۱ هرودت:

- مورخ مشهور یونانی (پدر علم تاریخ)
- وی به منظور نگارش کتاب تاریخ خود به مصر، فینیقیه و ... مسافرت کرد و از نزدیک، شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را مطالعه کرد.

۲ ابن خلدون:

- اندیشمند مسلمان تونس‌سی که در قرن ۸ ه.ق. می‌زیست.

- وی بخشی از مقدمه کتاب «العبر» خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ اختصاص داده است.

برخی پدیده‌های جغرافیایی مانند رودها و جلگه‌های حاصلخیز پیرامون آن‌ها بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی نقش داشته‌اند:

سند → تمدن هند
 کارون → تمدن ایران
 نیل → تمدن مصر
 رودهای دجله و فرات → تمدن بین‌النهرین

○ جغرافیای تاریخی

دانش جغرافیای تاریخی به مطالعه ارتباط میان تاریخ و جغرافیا و مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد.

- هدف جغرافیای تاریخی: بررسی تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی بر رویدادهای تاریخی مانند
  - ← شکل‌گیری تمدن‌ها
  - ← مهاجرت‌ها
  - ← پیروزی‌ها و شکست‌ها
  - ← برپایی سکونتگاه‌ها و شهرها
  - ← ایجاد و گسترش راه‌ها

📍 نقشه‌های تاریخی

یکی از پیامدهای توجه به ارتباط جغرافیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است.

○ فواید نقشه‌های تاریخی

- 1️⃣ نمایش انواع مختلفی از اطلاعات تاریخی، مانند
  - ← قلمرو حکومت‌ها
  - ← مرزها
  - ← پایتخت‌ها
  - ← شهرها
  - ← بناهای مهم
  - ← محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها
  - ← شبکه راه‌ها
  - ← مسیرهای مهاجرت و لشگرکشی‌ها
  - ← تقسیمات اداری و مالیاتی

- 2️⃣ ارائه اطلاعات
  - ← اقتصادی
  - ← اجتماعی
  - ← فرهنگی
  - ← جمعیتی

و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی انسان در گذشته

پرسش‌های نمونه

۱- چرا زمان و مکان، دو رکن علم تاریخ به شمار می‌روند؟

زیرا نخستین پرسش‌های اساسی که در مطالعه رویدادهای تاریخی برای تاریخ‌نگاران مطرح می‌شود، این است که رویدادهای موردنظر کی و کجا رخ داده‌اند. دانش تاریخ بدون زمان، معنا و مفهومی ندارد؛ چراکه رویدادها و تحولات تاریخی در موعد و وقت معینی در گذشته رخ داده‌اند و بدون آگاهی از زمان رخدادها، نمی‌توان به درک منطقی و مناسبی از آن‌ها دست یافت. مکان نیز رکن مهم دیگری در مطالعه تاریخ است، زیرا به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند.

۲- دو مورد از تفاوت‌ها و شباهت‌های تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید.

تفاوت‌ها	شباهت‌ها
1️⃣ در تقویم اوستایی، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و ۵ روز اضافه را به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند، در حالی که در تقویم هجری شمسی ماه‌های فروردین تا شهریور ۳۱ شبانه‌روز، مهر تا بهمن ۳۰ شبانه‌روز و اسفند در سال‌های عادی ۲۹ شبانه‌روز است.	1️⃣ نام ماه‌های هر دو تقویم یکی است (زیرا ماه‌های تقویم هجری شمسی بر پایه تقویم اوستایی نام‌گذاری گردیده است).
2️⃣ سال کبیسه در تقویم اوستایی هر ۱۲۰ سال یک بار، اما در تقویم هجری شمسی هر ۴ یا ۵ سال تکرار می‌شود.	2️⃣ در هر دو تقویم، سال را ۳۶۵ شبانه‌روز در نظر می‌گیرند.
3️⃣ مبدأ تقویم هجری شمسی، هجرت پیامبر ﷺ از مکه به مدینه است، اما مبدأ تقویم اوستایی در دوره ساسانیان، به تخت نشستن هر پادشاه بود.	3️⃣ در هر دو تقویم سال کبیسه وجود دارد.

۳- پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی اثرگذار بوده‌اند، فهرست کنید.

- (۱) منابع آب و خاک (۲) پستی‌ها و بلندی‌ها (۳) آب‌وهوا (۴) موقعیت سرزمینی و ارتباطی (۵) دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد
۴- دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته‌اند، مثال بزنید.

(۱) شکست سپاه ناپلئون در روسیه: در جریان حمله ناپلئون و لشکرش به روسیه، با وجود این‌که ناپلئون با بزرگ‌ترین ارتش آن زمان حمله را آغاز کرده بود، در کمال ناباوری به دلیل سرما و برف سنگین روسیه شکست خورد و صدها هزار نفر از سربازانش را از دست داد.

(۲) حمله اعراب به ایران: در نتیجه حمله اعراب به ایران و سقوط سلسله ساسانیان، اعراب نتوانستند نواحی غربی طبرستان و کل گیلان را تحت سلطه خود درآورند. دلیل این امر وجود کوهستان‌های بلند، جنگل‌های انبوه و دریا در این نواحی بود.

۵- چگونه می‌توانیم از نقشه‌های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟

نقشه‌های تاریخی فواید زیادی در مطالعه تاریخ دارند، از جمله: (۱) انواع مختلفی از اطلاعات تاریخی مانند قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها و بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها، تقسیمات اداری و مالیاتی و ... را نمایش می‌دهند. (۲) امروزه از نقشه‌های تاریخی برای نمایش دستاوردهای فرهنگی و تمدنی، استفاده بسیار می‌شود.

سؤال‌های امتحانی

درستی یا نادرستی عبارت‌های زیر را مشخص کنید.

- ۱- در بین‌النهرین و به خصوص در میان بابلی‌ها گاه‌شماری قمری رایج بود.
- ۲- گاه‌شماری رومی براساس گاه‌شماری مصری اصلاح شد.
- ۳- گاه‌شماری هجری خورشیدی براساس گاه‌شماری جلالی تنظیم شده است.
- ۴- بخشی از کتاب العبر ابن خلدون به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص یافته است.

جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.

- ۵- نظامی که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان اختراع کرده است، ..... نام دارد.
- ۶- اسطرلاب وسیله‌ای است که برای رصد .....، ..... و دیگر سیارگان و ستارگان اختراع شده است.
- ۷- حدود دو قرن پس از آن‌که امپراتور روم دین مسیحیت را رسمیت بخشید، ..... به عنوان مبدأ گاه‌شماری رومیان تعیین شد.
- ۸- گاه‌شماری ..... تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی است.
- ۹- در زمان هخامنشی ماه‌ها براساس فرهنگ و ..... نام‌گذاری شده بود.

پاسخ درست را از قسمت مقابل بیابید. (دو مورد از ستون دوم، اضافی است.)

ستون اول	ستون دوم
۱۰- در دوره ساسانی این گاه‌شماری در ایران رایج شد.	☐ الف) هجری خورشیدی
۱۱- این گاه‌شماری از سال ۱۳۰۴ ش. در ایران رسمیت یافت.	☐ ب) جغرافیای تاریخی
۱۲- ابزار مناسبی برای نشان‌دادن ترتیب زمانی وقوع رویدادها است.	☐ پ) اسطرلاب
۱۳- این دانش به تأثیر محیط طبیعی بر رویدادهای تاریخی می‌پردازد.	☐ ت) گاه‌شماری
	☐ ث) خط زمان
	☐ ج) اوستایی

گزینه درست را انتخاب کنید.

۱۴- نیاز انسان به زمان‌سنجی باعث اختراع چه ابزارهایی شد؟

- الف) خط زمان
ب) کرونولوژی
ج) ساعت
د) ساعت آفتابی، شنی و اسطرلاب

- ۱۵- سال قمری و سال خورشیدی چند روز با هم تفاوت دارند؟
 الف) سال قمری ۳۵۴ روز و سال خورشیدی ۳۵۵ شبانه‌روز است.
 ب) سال قمری ۳۵۴ شبانه‌روز و سال خورشیدی ۳۶۵ شبانه‌روز و یک چهارم شبانه‌روز است.
 ج) سال قمری و سال خورشیدی ۱۰ روز تفاوت دارند.
 د) سال قمری و سال خورشیدی فقط در مبدأ با هم متفاوت‌اند.
- ۱۶- چرا ژولیوس سزار دستور اصلاح گاه‌شماری رومی را داد؟
 الف) رومیان از مصریان تقلید کرده بودند.
 ب) رومیان در آغاز، گاه‌شماری دقیقی نداشتند.
 ج) چون پاپ گریگوار از آن‌ها خواسته بود تا گاه‌شماری اصلاح شود.
 د) موارد الف و ج
- ۱۷- با توجه به موارد زیر کدام گزینه به ترتیب صحیح است؟
 «براساس گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است.»، «این گاه‌شماری تا ۱۰۰۰ سال در اروپا رایج بود.»، «برای اصلاح تقویم، هر ۱۲۰ سال، ۳۰ شبانه‌روز به سال اضافه می‌کردند.»
 الف) تقویم شمسی، گرگوار، ساسانی
 ب) گرگوار، قیصری، اشکانی
 ج) هجری قمری، قیصری، اشکانی
 د) هجری قمری، قیصری، اوستایی
- به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه بدهید.**
- ۱۸- نظامی که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (ماه و سال) ابداع کرده چه نام دارد؟
 ۱۹- ابداع تقویم، نتیجه تلاش مشترک دانشمندان کدام علوم است؟
 ۲۰- گاه‌شماری بابلی، سال را چگونه تقسیم کرده بود؟
 ۲۱- گاه‌شماری رومی به دستور چه کسی اصلاح شد؟
 ۲۲- مبدأ گاه‌شماری هجری قمری چیست؟
 ۲۳- محتوای سنگ‌نوشته‌های بیستون و تخت جمشید چه مسئله‌ای را در رابطه با گاه‌شماری در دوران هخامنشی نشان می‌دهد؟
 ۲۴- اشکانیان از کدام نوع گاه‌شماری‌ها بهره می‌بردند؟
 ۲۵- نام ماه‌ها و روزها در گاه‌شماری اوستایی بر چه اساسی تنظیم شده بود؟
 ۲۶- با توجه به این‌که گاه‌شماری اوستایی در هر ۱۲۰ سال ۳۰ روز از سال حقیقی عقب می‌ماند، چه روشی برای اصلاح این تقویم در دوران ساسانی به کار گرفته می‌شد؟
 ۲۷- در دوران اسلامی چه نوعی از گاه‌شماری در ایران رواج یافت و چه گاه‌شماری‌های دیگری به کار گرفته می‌شد؟
 ۲۸- کرونولوژی را تعریف کنید.
 ۲۹- جغرافیای تاریخی را تعریف کنید.
 ۳۰- چرا نقشه در تاریخ اهمیت دارد؟
 ۳۱- امروزه نقشه‌های تاریخی چه کاربردی دارند؟
به سؤال‌های زیر پاسخ کامل بدهید.
- ۳۲- مصریان گاه‌شماری خود را چگونه تنظیم کرده بودند؟
 ۳۳- در گاه‌شماری اوستایی که در دوران ساسانی استفاده می‌شد، سال را چگونه تقسیم کرده بودند؟
 ۳۴- اهمیت مکان به عنوان یک پدیده مهم در تاریخ را شرح دهید.
 ۳۵- هرودت با چه هدفی به مصر و فینیقیه سفر کرد؟
 ۳۶- چهار مورد از اطلاعاتی را که در نقشه‌های تاریخی ارائه می‌شود، بنویسید.
 ۳۷- امروزه از نقشه‌های تاریخی به چه منظور استفاده می‌شود؟

پاسخ سؤال‌های امتحانی

۲۸- رویدادهای تاریخی در زمان معینی به وقوع پیوسته‌اند و مورخان می‌کوشند که این رویدادها را براساس زمان وقوع آن‌ها توصیف و تحلیل کنند. بنابراین نظم و ترتیب رویدادها که به آن «گاه‌شماری» (کرونولوژی) می‌گویند، در مطالعه و پژوهش تاریخ اهمیت فراوانی دارد.

۲۹- جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلفی در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مانند شکل‌گیری تمدن‌ها، مهاجرت‌ها، پیروزی‌ها و ... مطالعه می‌کند.

۳۰- یکی از پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است. نقشه‌های تاریخی انواع مختلفی از اطلاعات شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها و ... را نمایش می‌دهند. با پیشرفت و تکامل شیوه‌های پژوهش در تاریخ در دو قرن اخیر مورخان به اهمیت استفاده از نقشه‌ها پی برده‌اند.

۳۱- برای ارائه اطلاعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی انسان، در گذشته استفاده می‌شود.

۳۲- آنان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز محاسبه می‌کردند. در گاه‌شماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌گردید. هم‌چنین برای محاسبه یک چهارم شبانه‌روز اضافی، هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند و به قولی کبیسه می‌گرفتند.

۳۳- سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌شد. سپس پنج روز اضافی را به نام «اندرگاه» به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند.

۳۴- به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند. عوامل جغرافیایی مانند آب و خاک، پستی‌ها و بلندی‌ها، آب‌وهوا، موقعیت سرزمینی و ارتباط و دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد تأثیر مهمی بر زندگی مردمان نواحی مختلف دارند.

۳۵- هرودت به منظور نگارش کتاب خود به مصر، فینیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرد و از نزدیک، شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را بررسی نموده است.

۳۶- (۱) قلمرو حکومت‌ها (۲) مرزها (۳) پایتخت‌ها (۴) محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها

۳۷- برای ارائه اطلاعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی انسان در گذشته استفاده می‌شود.

۱- نادرست: خورشیدی - قمری

۲- درست

۳- درست

۴- درست

۵- گاه‌شماری

۶- خورشید، ماه

۷- تولد حضرت مسیح (ع)

۸- هجری قمری

۹- آیین ایرانی

۱۰- ج) اوستایی

۱۱- الف) هجری خورشیدی

۱۲- ث) خط زمان

۱۳- ب) جغرافیای تاریخی

۱۴- گزینه «د»

۱۵- گزینه «ب»

۱۶- گزینه «ب»

۱۷- گزینه «د»

۱۸- گاه‌شماری

۱۹- ریاضیات، نجوم و فیزیک

۲۰- سال را به ۱۲ ماه قمری ۳۰ - ۲۹ روزه تقسیم می‌کرد.

۲۱- امپراتور روم (ژولیوس سزار)

۲۲- مبدأ آن اول محرم سالی است که پیامبر از مکه به مدینه هجرت کرد.

۲۳- محتوای سنگ‌نوشته‌های بیستون و تخت جمشید نشان می‌دهد که گاه‌شماری خورشیدی - قمری بابلی در قلمرو هخامنشیان رواج داشته است. اما ماه‌ها براساس فرهنگ و آیین ایرانی نام‌گذاری شده بودند.

۲۴- گاه‌شماری‌های بابلی، سلوکی و اوستایی

۲۵- با اسامی ایزدان و فرشتگان نام‌گذاری شده بود.

۲۶- بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می‌کردند.

۲۷- در ایران دوره اسلامی، گاه‌شماری هجری قمری رایج گردید. اما

در کنار آن گاه‌شماری‌های دیگری مانند یزدگردی، جلالی دوازده‌حیوانی و هجری خورشیدی نیز رواج یافت.